

ZNOVU O HOMONYMII, *DE DICTO* / *DE RE* A VÝZNAMU

Marie DUŽÍ

V článku „Homonymie, *de dicto* / *de re* a význam“ (Organon F 8 (2001), No. 3) jsem analyzovala tzv. *de dicto* / *de re* propoziční postoje. Rozbor byl proveden na příkladu dvou vět, které se na první pohled zdají mít stejný význam, být téměř synonymní:

(P1) *Karel si myslí, že papež je v nebezpečí*

(P2) *Karel si o papeži myslí, že je v nebezpečí*

To, že tyto věty mají různý význam, je zřejmé, uvážíme-li analogický příklad: Věta *Karel si myslí, že papež není papež* nemůže být jistě pravdivá (pokud náš Karel není zcela iracionální), avšak věta *Karel si o papeži myslí, že to není papež* může být smysluplně pravdivá (Karel prostě např. zná z mládí Karola Wojtylu, ale nedoslechl se o tom, že jeho přítel byl zvolen papežem). Uvedla jsem dále, že rozdíl ve významu těchto vět spočívá v rozdílném užití výrazu ‘papež’, a to v supozici *de dicto* (P1) a *de re* (P2). Analýza věty (P1) je bezproblémová:

(P1') $\lambda_w \lambda_t [{}^0M_{wt} {}^0K [\lambda_w^* \lambda_t^* [{}^0N_{w^*t^*} {}^0P_{w^*t^*}]]]$,

kde 0P je *de dicto*, není zde intenzionální sestup k w, t (perspektiva mluvčího), ale k w^*, t^* (perspektiva Karla). Avšak jako možnou analýzu věty (P2) – *de re*, jsem navrhla konstrukci

(P2') $\lambda_w \lambda_t [{}^0M_{wt} {}^0K [\lambda_w^* \lambda_t^* [{}^0N_{w^*t^*} {}^0P_{wt}]]]$,

kde 0P je *de re*, je zde intenzionální sestup k w, t (z perspektivy mluvčího, ne Karla)

Zdůvodnění bylo provedeno na základě synonymní formulace k větě (P2), a to

(P2*) *Papež je ten, o kom si Karel myslí, že je v nebezpečí.*

Tedy papež má vlastnost *být věřen Karlem, že je v nebezpečí*, odkud dostáváme

(P2''') $\lambda_w \lambda_t [[\lambda_{w_1} \lambda_{t_1} \lambda_x [{}^0M_{w_1 t_1} {}^0K [\lambda_{w_2} \lambda_{t_2} [{}^0N_{w_2 t_2} x]]]]_{wt} {}^0P_{wt}]$

$$(P2'') \lambda_w \lambda_t [[\lambda_x [{}^0M_{wt} {}^0K [\lambda_{w_2} \lambda_{t_2} [{}^0N_{w_2 t_2} x]]]]] {}^0P_{wt}$$

(aplikace „nevinného“ β -pravidla)

$$(P2') \lambda_w \lambda_t [{}^0M_{wt} {}^0K [\lambda_w * \lambda_t * [{}^0N_{w * t} {}^0P_{wt}]]]$$

(aplikace „obecného“ β -pravidla).

Pokud přijmeme navržené rozšíření relace kvazi-identity o β -redukcii, pak konstrukce (P2''') a (P2'') jsou kvazi-identické, specifikují jeden a tentýž pojem a jsou vhodnou analýzou vět (P2) resp. (P2*), nejedná se tedy o skrytou homonymii a uvedené věty jsou skutečně synonymní. Problém spočívá v tom, že konstrukce (P2') není výše uvedeným (P2''') a (P2'') ekvivalentní, a i když zachovává supozici konstituentu 0P – *de re*, není správnou analýzou vět (P2) resp. (P2*), jak nyní ukážeme.

Konstrukce (P2''') a (P2'') konstruuji *parciální* funkci, propozici řekněme Q, která je nedefinovaná (nevrací žádnou hodnotu) v těch světech w a časech t , kde je kompozice ${}^0P_{wt}$ v -nevlastní (papež neexistuje), což je v pořádku, neboť v *de re* případě platí princip existenční presupozice (že papež existuje). Tedy např. v aktuálním světě v době před Kristem neměla věta (P2), ani její negace, žádnou pravdivostní hodnotu. Kdyby nějakou měly (ať už pravda či nepravda), plynulo by z toho, že papež existoval.

Avšak konstrukce (P2') konstruuje jinou propozici, řekněme Q', která je *totální* funkcí, pravdivá nebo nepravdivá v každém světě w a čase t , nemůže být tedy považována za správnou analýzu věty (P2), neboť nerespektuje princip existenční presupozice. Jistě, Q' se „chová“ jako Q v těch světech w a časech t , kde ${}^0P_{wt}$ není v -nevlastní (papež existuje). *Je-li* však ${}^0P_{wt}$ v -nevlastní (papež neexistuje), pak konstrukce $[\lambda_w * \lambda_t * [{}^0N_{w * t} {}^0P_{wt}]]$ není v -nevlastní, nýbrž v -konstruuje „zparchantělou“ („bastard“) propozici, která nevrací žádnou hodnotu v žádném světě, je všude nedefinována, tedy ani kompozice $[{}^0M_{wt} {}^0K [\lambda_w * \lambda_t * [{}^0N_{w * t} {}^0P_{wt}]]$ není v -nevlastní, v -konstruuje pravdu či nepravdu a proto výsledná propozice Q' nemůže být nikde nedefinovaná, je *totální*.

Můžeme tedy formulovat pravidlo pro práci s parciálními funkcemi:

β -redukce není ekvivalentní transformací v případě, kdy za proměnnou („formální parametr“) substituujeme kompozici („skutečný parametr“), která může být v -nevlastní.

Tento výsledek není možná tak překvapivý, uvědomíme-li si, že při práci s parciálními funkcemi musíme být obecně opatrní, neboť i jiné logické zákony, všeobecně považované za platné, neplatí pro parciální funkce.

Neplatí např. De Morganovy zákony (je-li F parciální funkce, T nějaká třída), pak:

$$[\neg \forall x [T [Fx]]] \neq [\exists x \neg [T [Fx]]].$$

(Např. výrok *existuje dvojice přirozených čísel, jejichž podíl není racionální číslo* je nepravdivý, zatímco výrok *není pravda, že pro všechny dvojice přirozených čísel platí, že jejich podíl je racionální číslo* je pravdivý.)

Na závěr této opravy bych ještě ráda doplnila tvrzení o tom, že *de dicto* a odpovídající *de re* postoj jsou v obecném případě logicky naprosto nezávislé. Toto tvrzení je pravdivé, avšak v článku uvádím kritérium pro redukovatelnost *de re* postoje na *de dicto* postoj, což je předpoklad, že Karel ví (věří), kdo obsazuje daný úřad. Dá se jednoduše dokázat silnější tvrzení: Za dodatečného předpokladu, že ten, komu je postoj prisuzován, ví (nestačí věří), že určité individuum (nebo případně jiná entita) obsazuje daný úřad, jsou oba postoje ekvivalentní. Toto tvrzení však platí pouze pro *implicitní* postoje (k propozici), neboť v důkazu je využita uzavřenost implicitních postojů vzhledem k relaci logického vyplývání.

VŠB Technická universita Ostrava
tř. 17. listopadu 15
708 33 Ostrava Poruba